

МЕЛЬНИЧУК Оксана,к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки
та міжнародних відносинВінницького торговельно-економічного
інституту Державного торговельно-
економічного університету
вул. Соборна, 87, м. Вінниця,
21050, Україна

ok.melnychuk@vtei.edu.ua

MELNICHUK Oksana,PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Economics and International Relations
Vinnitsa Trade and Economic Institute
of State University of Trade and Economics
87, Sobornaya St., Vinnitsa, 21050, Ukraine

ORCID: 0000-0003-2180-932X

**МАРКЕРИ ЕКСПОРТНОЇ
СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ**

Узагальнено основні положення теорії порівняльних переваг та їх практичної реалізації в умовах сучасних глобалізаційних процесів. Визначено головні переваги, а також окреслено обмеження застосування теорії. Акцентовано, що теоретичні основи широко використовуються аналітичними центрами, зокрема Світовою організацією торгівлі, для аналізу світових торговельних тенденцій і політик. Метою дослідження є емпіричне встановлення взаємозв'язку між індексом виявлених порівняльних переваг (RCA) та рівнем експортної спеціалізації країн для визначення потенціалу RCA для використання в процесі розроблення торговельної політики. У ході дослідження висунуто гіпотезу про залежність між високим RCA за окремими товарними групами та експортною спеціалізацією країни. Методологія дослідження базується на опрацюванні теоретичних і статистичних даних, їх аналізі й оцінці для вивчення та надання висновків про відповідність розрахункових даних RCA реальній експортній спеціалізації на прикладі США. Проаналізовано, чи спеціалізуються США на товарних групах з високою порівняльною перевагою. Використано дані про 3-значну версію SITC для 971 групи товарів, що опубліковані UN-COMTRADE. Дослідження вказує на те, що порівняльна перевага США зосереджена на таких секторах, як сировина (бавовна, зернові, кукурудза, насіння та плоди олійних культур, руди і концентрати дорогоцінних металів), енергоносії (зріджений пропан і бутан), зброя й амуніція, а також предмети розкоші та колекціонування. Досліджено індикатори торгівлі, що представлені на сайті International Trade Centre. Зазначено, що за обраними позиціями можна простежувати експортну спеціалізацію США за цими товарними групами з високою порівняльною перевагою. Акцентовано, що індекс RCA є корисним інструментом для визначення експортної спеціалізації країни, але він має свої обмеження. Рішення у сфері зовнішньоторговельної політики мають ґрунтуватися на всебічному аналізі, який враховує

**MARKERS OF EXPORT
SPECIALIZATION**

The article is dedicated to summarizing the main provisions of the theory of comparative advantages and its practical application in the context of modern globalization processes. The main advantages of the theory are identified, as well as the limitations of the theory's application are outlined. It is emphasized that the theoretical foundations are widely used by analytical centres, particularly the World Trade Organization, to analyse global trade trends and policies. The purpose of the study is to empirically establish the relationship between the revealed comparative advantage (RCA) index and the level of export specialization of countries in order to determine the potential of RCA for use in the development process of trade policy. In the course of the study, a hypothesis was put forward about the dependence between a high RCA index for certain product groups and the country's export specialization. The research methodology is based on the processing of theoretical and statistical data, their analysis and evaluation to study and draw conclusions about the correspondence between calculated RCA data and actual export specialization on the example of the USA. It is analysed whether the USA specializes in product groups with a high comparative advantage. Data on the 3-digit version of the SITC for 971 commodity groups published by UN-COMTRADE were used. The study indicates that the USA's comparative advantage is concentrated in sectors such as raw materials (cotton, grains, corn, oilseeds and fruits, ores and concentrates of precious metals), energy (liquefied propane and butane), weapons and ammunition, as well as luxury and collectible items. Trade indicators presented on the International Trade Centre's website were examined. It is noted that for the selected positions, the export specialization of the USA in these product groups with a high comparative advantage can be traced. It is emphasized that the RCA index is a useful tool for determining a country's export specialization, but it has its limitations. Decisions in the field of foreign trade policy should be based on

широкий спектр факторів, від економічних до геополітичних.

Ключові слова: теорія порівняльних переваг, RCA, експортна спеціалізація, торговельна політика, WTO, UNCTAD, ІТС.

a comprehensive analysis that takes into account a wide range of factors, from economic to geopolitical.

Keywords: theory of comparative advantages, RCA, export specialization, trade policy, WTO, UNCTAD, ITC.

JEL Classification: B12, F10, F20, O19, O51.

Вступ

Суб'єкти світової економіки стають все більш взаємозалежними, а це змушує переосмислювати усталені правила міжнародної торгівлі. Класична теорія порівняльних переваг, хоч і залишається актуальною, потребує доповнень у світлі нових викликів. Сучасні торговельні угоди радикально змінюють ландшафт світової економіки. Проте висхідний протекціонізм ставить під сумнів переваги вільної торгівлі. Дослідження взаємодії теорії та практики показують, що геополітичні фактори, як-от конфлікти та санкції, можуть суттєво впливати на торговельні потоки.

Аналіз динаміки порівняльних переваг є важливим для розуміння процесів структурної трансформації економіки та розроблення ефективної економічної політики. Зміни технологій, умов торгівлі та політичні фактори, інвестиції у людський капітал, структурні перетворення суттєво впливають на те, які товари і послуги країна може виробляти найбільш ефективно. Порівняльні переваги не є статичними. Вони визначаються взаємодією різних галузей економіки, рівнем інноваційної активності й інвестиційним кліматом. Тому для успішного формування політики країни доцільно постійно проводити моніторинг та аналізувати зміни в структурі виробництва. Динаміка порівняльних переваг є результатом взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів. Розуміння цих процесів дає змогу країні адаптуватися до мінливих умов світової економіки, оптимізувати структуру виробництва та підвищити свою конкурентоспроможність. Ця тема має багато невирішених аспектів, які потребують подальшого дослідження, зокрема щодо впливу міжнародних організацій, якості інституцій, ролі держави у формуванні та зміні порівняльних переваг, глобалізації на динаміку порівняльних переваг. Адже саме взаємодія цих факторів визначає, наскільки ефективно країна може адаптуватися до мінливих умов світової економіки та розвивати нові сфери виробництва. Також важливий напрям щодо методології дослідження: вибір показників, які б найбільш точно відображали динаміку порівняльних переваг з урахуванням якісних аспектів.

У сучасній економічній науці досить багато публікацій з приводу аналізу впливу принципу порівняльних переваг при здійсненні сучасних торговельних угод.

Дослідження Данілової та Спадщини (2017) присвячене аналізу теоретичної системи Д. Рікардо. На основі узагальнення основних напрямів її інтерпретації обґрунтовано, що ядро теорії, принцип порівняльних переваг, є еволюційно-інституційним стандартом індустріальної організації, що врівноважує висхідну складність та трансакційні витрати виробництва.

У статті Ковальської та Речун (2013) досліджено історичні передумови розвитку теорій торгівлі за етапами становлення, що дає змогу визначити, наскільки сформована теоретична база відповідає територіальній організації торгівлі на сучасному етапі розвитку.

Чернелевською (2012) проведено детальний аналіз наявних теорій конкурентних переваг окремої країни, зокрема: порівняльних переваг; Хекшера – Оліна; вирівнювання цін на засоби виробництва; технічного розриву Позера; міжнародного життєвого циклу продукту; подібності країн; інтернаціоналізації капіталу.

Зубрицький (2015) дослідив еволюцію порівняльних переваг експорту України та виділив групу найбільш конкурентоспроможних товарних позицій. Ним також проведено декомпозицію порівняльних переваг за критерієм географічної диверсифікації з використанням індексу Герфіндаля – Гіршмана, наголошено, що порівняльні переваги в експортних секторах з низькою географічною диверсифікацією створюють значні ризики для національної економіки, а також виявлено товарні позиції, конкурентні переваги яких сформовані завдяки внутрішньогалузевій торгівлі, а відтак, є чутливими до використання дискреційних інструментів зовнішньоторговельної політики у сфері обмеження імпорту.

Дослідження, здійснене Почерніною (2017), свідчить, що аналіз порівняльних переваг на рівні регіону окремої країни на базі коефіцієнта виявленої відносної переваги дає можливість оцінити результати його зовнішньої торгівлі й охарактеризувати реалізацію експортного потенціалу окремо взятої області.

Останні праці в цій сфері здебільшого фокусуються на таких питаннях, як вплив протекціоністських заходів на ефективність міжнародної торгівлі, добробут країн та глобальні ланцюги постачання (Мелих, 2020). Також актуальним є розгляд впливу нових технологій на міжнародну торгівлю. Науковці дедалі частіше аналізують, як цифрові технології, штучний інтелект та інші інновації змінюють традиційні моделі міжнародної торгівлі та утворюють нові форми конкуренції (Трохимець та ін., 2024).

Мельник (2008), досліджуючи роль експортного потенціалу у стимулюванні економічного зростання та поглибленні міжнародної економічної інтеграції, встановив взаємозв'язок між експортним потенціалом і конкурентоспроможністю країни та запропонував систему показників для його комплексної оцінки.

Хачатрян та Стратійчук (2023) розглядають інноваційні підходи до формування міжнародної комунікаційної політики підприємства в кризових умовах; Хачатрян та Осіпова (2022) розкривають питання розширення торговельного співробітництва України та ЄС.

Серед зарубіжних досліджень варто відзначити працю *Saba and Shahid* (2022), яка є спробою вивчити подібності та відмінності в закономірностях виявлених порівняльних переваг (*RCA*) Індії й Китаю на

світовому ринку на різних рівнях класифікації. У праці проаналізовано чи зазнали *RCA* цих економік будь-яких структурних зрушень/змін, чи є модель спеціалізації цих економік конкурентною або взаємодоповнюючою на світовому ринку.

Ervani et al. (2019) досліджено, чи спеціалізуються країни Східної Азії (Індонезія, Китай, Гонконг, Японія, Південна Корея та Сінгапур) на товарних групах з високою порівняльною перевагою. Встановлено, що технологічно інтенсивна продукція – це класифікація товарних груп, які домінують у порівняльній перевазі та торговельній спеціалізації країн Східної Азії.

Працю *Nicolini* (2011) присвячено аналізу динаміки порівняльних переваг 100 країн упродовж 1976–2004 р. на основі даних про експорт. Результати аналізу свідчать, що порівняльні переваги є не статичними, а зазнають змін під впливом різних факторів. Зокрема, дослідження зосереджується на трьох інституційних джерелах порівняльних переваг, демонструючи їхню різну динаміку в часі, особливо помітну серед країн ОЕСР.

У статті *Deardorff* (2017) викладено результати дослідження застосовності теорії порівняльних переваг щодо сучасних форм цифрової торгівлі. Аналізуючи п'ять різних моделей цифрової торгівлі, автор виявляє, що, хоча для більшості з них теорія залишається релевантною, для хмарних сервісів і вебплатформ її застосування викликає певні труднощі. Це, на думку науковця, свідчить про необхідність подальших досліджень для адекватного теоретичного обґрунтування нових форм міжнародної торгівлі.

Аналіз двосторонньої торгівлі між Індією та Саудівською Аравією з 2001 по 2013 р. показав значну диверсифікацію експорту обох країн, відтак, на думку дослідників, виявлені порівняльні переваги свідчать про комплементарність їхніх економік. Це сприяє збільшенню обсягів торгівлі та, як наслідок, позитивно впливає на економічне зростання обох країн (*Imran & Shahid*, 2015).

Динаміка порівняльних переваг є однією з актуальних тем сучасних економічних досліджень. Розглянуті праці свідчать про важливість цього напрямку для розуміння процесів структурної трансформації економіки. Проте багато аспектів цієї теми залишаються недостатньо дослідженими.

Висунуто гіпотезу про залежність між високим *RCA* за окремими товарними групами та експортною спеціалізацією країни.

Мета дослідження – емпірично перевірити гіпотезу про залежність між високим значенням індексу *RCA* й експортною спеціалізацією країн на прикладі США, оцінивши при цьому обмеження та можливості застосування індексу *RCA* в аналізі торговельних потоків.

У ході дослідження використано методи аналізу й синтезу, наукового узагальнення та порівняння даних наукових джерел. Дослідження ґрунтується на експортних даних міжнародних організацій, як-от:

Всесвітня Організація Торгівлі (*WTO*), Організація Об'єднаних Націй з торгівлі сировинними товарами (*UN Comtrade*), Конференція ООН з торгівлі та розвитку (*UNCTAD*), Світовий економічний форум (*WEFORUM*), Організація економічного співробітництва та розвитку (*OECD*) (*WEF, n. d.; WITS, n. d.; SITS, n. d.; World Trade Organization, n. d.*).

Структура основної частини статті має три розділи. У першому розглянуто фундаментальну теорію порівняльних переваг, її еволюцію й актуальність у сучасних умовах глобалізації. Проаналізовано як можливості застосування цієї теорії для аналізу міжнародної торгівлі та розроблення торговельної політики, так і її обмеження, пов'язані зі зміною світової економіки. Другий розділ присвячено аналізу того, як теорія порівняльних переваг втілена у практику Світової організації торгівлі. Розглянуто, як принципи цієї теорії впливають на формування торгових угод, вирішення спорів та загальну політику СОТ. У третьому розділі проаналізовано експортну спеціалізацію США, визначено основні товарні групи, в яких країна має порівняльну перевагу.

1. Застосування теорії порівняльних переваг у сучасній економіці: можливості та обмеження

Теорія порівняльних переваг, розроблена Д. Рікардо, значно впливає на міжнародну торгівлю й економічну політику країн світу. Її практичне застосування спостерігається в різних сферах: міжнародна торгівля, внутрішньоекономічна політика, міжнародні інвестиції, ціноутворення та ін.

Зокрема, країни спеціалізуються на виробництві товарів, у яких мають порівняльну перевагу, й імпортують ті, що вигідніше купувати, стимулюючи глобальне виробництво й ефективність. Згідно з теорією вільна торгівля з мінімальними торговими бар'єрами приносить користь усім учасникам, адже кожна країна може зосередитися на своїх перевагах. Використовуючи компаративні переваги та вигоди від торгівлі, країни з різними ресурсами та виробничими можливостями можуть отримувати взаємну вигоду від торгівлі, навіть якщо одна з них має абсолютну перевагу у виробництві деяких товарів.

Розроблюючи внутрішньоекономічну політику, уряди країн можуть застосовувати принципи порівняльних переваг для більш ефективного розподілу ресурсів, тим самим стимулюючи виробництво й експорт товарів, за якими країна має перевагу. Регіони в межах країни також можуть спеціалізуватися на виробництві певних товарів, де є підґрунтя у вигляді порівняльних переваг, що сприятиме загальному економічному зростанню. Також доцільно застосування теорії для обґрунтування політик, які будуть спрямовані на підтримку галузей, де країна має порівняльну перевагу, й, відповідно, стимулювання інновацій та конкурентоспроможності. Крім того, країни, яким вдається правильно скористатися своїми порівняльними перевагами, можуть досягти кращих темпів економічного зростання та підвищення добробуту.

Порівняльна перевага є одним з найважливіших понять в економіці. У класичній економіці ці парадигми пояснюють, чому країни та підприємства можуть отримати більші колективні вигоди через торгівлю й обмін, ніж вони можуть виробити поодиночі. Однак у сучасних економічних дослідженнях також зазначається, що ці переваги можуть бути односторонніми або призвести до експлуатації недоліків.

Важливо зазначити, що теорія порівняльних переваг має певні обмеження, які представлено на *рис. 1*.

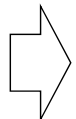
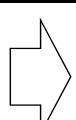

Грунтування на спрощених припущеннях		Не враховуються транспортні та трансакційні витрати, вплив на ринок праці, державне втручання та інші фактори
Ігнорування розподілу доходів		Не розглядається питання, як вигоди від торгівлі розподіляються всередині країн, що може призвести до нерівності
Ігнорування впливу на довкілля		Не аналізуються екологічні наслідки спеціалізації та торгівлі

Рис. 1. Обмеження застосування теорії порівняльних переваг

Джерело: сформовано автором.

Попри ці обмеження, теорія порівняльних переваг залишається потужним інструментом для розуміння міжнародної торгівлі й економічної політики. Її практичне застосування сприяє більш ефективному розподілу ресурсів, спеціалізації та взаємовигідній торгівлі між країнами.

Щоб розробити ефективну торговельну політику, політична воля та добрі наміри є лише відправною точкою. Рішення про те, як найкраще розподілити обмежені політичні й економічні ресурси, мають базуватися на аналітично обґрунтованих, політично значущих, своєчасних дослідженнях і аналізі. Проте зростання геополітичної напруженості, швидкі технологічні зміни, непередбачувані кліматичні події та інші нагальні глобальні виклики ще більше ускладнюють і без того непросте завдання з розроблення та впровадження торговельної політики, яка сприятиме зростанню.

І саме тому це питання заслуговує на значну увагу дослідників. Аналітичні центри мають великий потенціал для допомоги тим, хто розробляє торговельну політику, щоб зробити кращий вибір і досягти найвищих результатів, зокрема у Світовій організації торгівлі (*WTO*, *COT*).

2. Теорія порівняльних переваг у практиці Світової організації торгівлі

COT визнає теорію порівняльних переваг як фундаментальний принцип міжнародної торгівлі. Її принципи та положення знаходять відображення в різних її звітах та публікаціях (*рис. 2*).

<p>Аналіз торговельних політик:</p> <ul style="list-style-type: none"> • для оцінки впливу торгових бар'єрів, субсидій та інших політичних інструментів на глобальну торгівлю та добробут
<p>Обґрунтування правил торгівлі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • принципи порівняльних переваг покладено в основу правил СОТ, як-от принцип недискримінації та національного режиму, які сприяють вільній та справедливій торгівлі
<p>Вирішення торгових спорів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • для аналізу аргументів у торгових спорах між країнами, допомагаючи вирішувати їх справедливо та ефективно
<p>Просування лібералізації торгівлі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • СОТ активно використовує теорію, щоб переконати країни у важливості вільної торгівлі та зниження торгових бар'єрів, що стимулює економічне зростання і добробут

Рис. 2. Сфери застосування теорії порівняльних переваг у діяльності СОТ
 Джерело: сформовано автором на основі (*World Trade Organization, n. d.*)¹.

Звіти про світову торгівлю СОТ використовують теорію порівняльних переваг у різних аспектах аналізу світових торговельних тенденцій і політик. Так, результати аналізу впливу торговельних бар'єрів свідчать, як у рамках Угоди про текстиль та одяг (*The Agreement on Textiles and Clothing, 2004*) тарифи на імпорт одягу з країн, що розвиваються, на ринках розвинених країн шкодять як країнам-експортерам, так і країнам-імпортерам. У звіті наведено приклади того, як зниження торговельних бар'єрів у рамках цієї угоди привело до значного зростання експорту одягу з країн, що розвиваються, та стимулювало в них економічне зростання. Високі тарифи роблять одяг дорожчим для споживачів у розвинених країнах, а також обмежують можливості країн, що розвиваються, експортувати свою продукцію й отримувати вигоду від спеціалізації.

При оцінюванні торговельних угод *WTO* використовує теорію порівняльних переваг для прогнозування, як країни реагуватимуть на зміни в торговельній політиці, запроваджені в рамках нових торговельних угод.

Наприклад, аналізуючи угоди Транстихоокеанського партнерства / *Trans-Pacific Partnership (TPP)*, дослідники СОТ прогнозували, що країни-учасниці збільшать свою торгівлю товарами та послугами, а також очікували збільшення показників економічного зростання і добробуту. *TPP* – це торговельна угода, яка підписана 12 країнами у 2016 р. Її мета – створення зони вільної торгівлі, яка охоплює країни Азії та Північної Америки. Прогнози звіту ґрунтувалися на тому, що країни – учасниці *TPP* зможуть краще використовувати свої порівняльні переваги та розширити спеціалізацію на виробництві товарів і

¹ Всі переклади з іншомовних джерел виконано автором статті.

послуг, у яких вони мають перевагу. *TPP* заморожено у 2017 р., після того як президент США Дональд Трамп вийшов з угоди. Однак інші 11 країн продовжують працювати над угодою, яка тепер називається Всеосяжне та прогресивне узгодження про Транстихоокеанське партнерство / *Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP)*. Станом на травень 2023 р. *CPTPP* ратифікована та набрала чинності для усіх 11 країн-підписантів, якими є Австралія, Бруней, Канада, Чилі, Японія, Малайзія, Мексика, Перу, Нова Зеландія, Сінгапур і В'єтнам.

Наразі триває переговорний процес щодо приєднання України до цієї угоди. Розпорядженням Президента України від 1 травня 2023 р. № 80 утворено делегацію України для участі у переговорах про приєднання України до Всеосяжної та прогресивної угоди про Транстихоокеанське партнерство.

CPTPP ґрунтується на принципі порівняльних переваг. Країни – учасниці угоди зможуть краще використовувати свої порівняльні переваги та розширити спеціалізацію на виробництві товарів і послуг, у яких вони мають перевагу. Однак *CPTPP* також має потенційні недоліки, серед яких – можлива втрата робочих місць у деяких галузях у результаті конкуренції з боку країн-учасниць, які мають більш низькі витрати виробництва. Крім того, збільшення обсягів торгівлі може призвести до збільшення викидів парникових газів і забруднення довкілля.

Важливо зазначити, що *CPTPP* – це різностороння угода з багатьма потенційними наслідками. Складно передбачити, яким буде вплив цієї угоди на світову економіку. Проте теорія порівняльних переваг дає теоретичну основу для розуміння того, як *CPTPP* може вплинути на торгівлю, економічне зростання та добробут.

3. Порівняльна перевага і торговельна спеціалізація США

Корисним для аналізу порівняльних переваг є ресурс *Revealed Comparative Advantage* на сайті Конференції ООН з торгівлі та розвитку *UNCTAD (n. d.)*. Цікавим є представлення даних у вигляді діаграми, що візуалізують повний спектр виявлених порівняльних переваг країни у виробництві й експорті товарів, класифікованих за тризначними кодами *SITC*. Кожна група товарів, представлена різним кольором, відповідає певному сектору економіки. Товари з індексом *RCA*, що перевищує одиницю, вважаються товарами з виявленими порівняльними перевагами. Інтерактивність діаграм дає змогу детально дослідити структуру експорту та значення *RCA* для кожного товару. Крім того, є доступ до розрахункових показників за 971 групою товарів за всіма країнами.

У *табл. 1* представлено порівняльні переваги ТОП-10 товарних груп США за 2013–2023 рр. Згідно з даними встановлено, що значення є динамічними, відбувається зміна порівняльних переваг протягом періоду.

Індекс *RCA* для ТОП-10 товарних груп США за 2013–2023 рр.

Код товару	Товарна група	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Середнє значення
263	Бавовна	3	2.8	3.1	3.2	4.2	4.3	4.2	4.7	3.5	4.5	3.4	3.72
45	Зернові, немелені (крім пшениці, рису, ячменю, кукурудзи)	2	4.5	5.1	4.5	4	3.3	2.6	4.3	4.5	4	3.1	3.81
896	Твори мистецтва, предмети колекціонування та антикваріат	3.7	4.2	4.1	4.3	4.8	5.1	4	5.1	3.9	3.9	3.9	4.27
44	Кукурудза (крім цукрової кукурудзи) немелена	2.3	3.9	3.2	3.8	3.6	4.4	2.6	3.2	4.7	3.6	2.9	3.47
342	Зріджений пропан і бутан	1.1	1.5	1.5	2.4	3.1	3.1	3.2	3.7	3.7	3.6	3.4	2.75
222	Насіння та плоди олійних культур (крім борошна)	3.4	3.6	3.1	3.7	3.2	2.7	3	3.7	3.4	3.3	2.7	3.25
891	Зброя та амуніція	4.7	4.6	4.3	4.5	4.5	4.5	3.6	3.1	3	2.7	2.7	3.84
597	Готова доп. для шахтаря, масла	2.7	2.5	2.5	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4	2.6	2.6	2.4	2.48
223	Насіння та плоди олійних культур (включно з борошном)	4.2	3.7	3.1	2.7	2.9	3.4	3.1	3.5	3.3	2.5	3.8	3.29
289	Руди та концентрати дорогоцінних металів; відходи, лом	2.3	2.2	2	1.9	2.1	2.4	2.1	2.3	2.8	2.5	1.8	2.22

Джерело: локалізовано автором з (*RCA index*, 2024, July 31).

Як видно з *табл. 1*, найбільше середнє значення за 10 років має категорія "Твори мистецтва, предмети колекціонування та антикваріат". Тобто частка експорту цієї групи товарів по США в 4.31 раза більше, ніж цей показник по світу. Серед факторів, які вплинули на нього, можна зазначити як економічні, так і історичні та культурні. Передусім США мають довгу і багату культурну спадщину, яка містить різноманітні стилі мистецтва та ремесел. Це створило міцну основу для розвитку ринку мистецтва. Крім того, великий внутрішній ринок США забезпечує стабільний попит на твори мистецтва, що стимулює їх виробництво та експорт. У США розташовані найбільші світові центри мистецтва й аукціони, як-от Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Чикаго. Це приваблює як художників, так і колекціонерів з усього світу. До того ж розвинена інфраструктура, включно з логістичними центрами та банками, сприяє ефективному обігу творів мистецтва. Стабільність економіки США приваблює інвесторів, які часто вкладають кошти в мистецтво як довгострокову інвестицію.

Ще однією групою з високим значенням показника *RCA* є товарна група "Кукурудза (крім цукрової кукурудзи) немелена". Встановлено, що мінімальне значення показника отримано у розмірі 2.3

у 2013 р., максимальне значення – 4.7 у 2021 р., середнє значення – 3.47. Графічно цю тенденцію зображено на рис. 3.

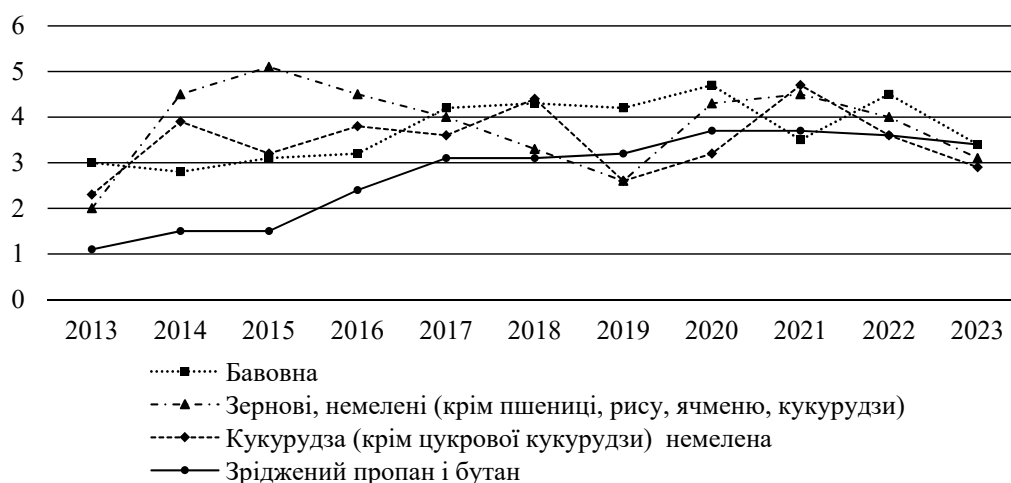

Рис. 3. Індекс RCA для товарних груп по США за 2013–2023 рр.

Джерело: складено автором за даними (*RCA index*, 2024, July 31).

Чи спеціалізуються США на товарних групах з високою порівняльною перевагою? Для підтвердження цієї гіпотези проведено дослідження індикаторів торгівлі за товарною позицією "Кукурудза (крім цукрової кукурудзи) немелена" у товарній категорії "Зернові" (табл. 2).

Таблиця 2

Індикатори торгівлі експорту для товарної категорії 10 "Зернові" за 2019–2023 рр.

Код	Товарна група	Експортна вартість у 2023 р. (тис. дол. США)	Щорічне зростання вартості у 2019–2023 рр. (% річних)	Річне зростання вартості у 2022–2023 рр. (% річних)	Щорічне зростання світового імпорту у 2022–2023 рр. (% річних)	Частка у світовому експорті (%)
1005	Кукурудза	13 683 227	19	–28	16	25.8
1001	Пшениця і меслін	6 133 433	3	–28	14	10.3
1006	Рис	2 015 459	1	18	9	5.9
1007	Сорго зернове	1 385 463	26	–37	33	52.8
1008	Гречка, просо та інші зернові культури	88 603	–7	7	4	7.6
1003	Ячмінь	18 318	–22	28	16	0.2
1004	Овес	11 564	5	–13	8	0.9
1002	Жито	7 513	9	48	9	1.7

Джерело: локалізовано автором з (*SITS*, n. d.), (*RCA index*, 2024, July 31).

За даними (*SITS, n. d.*), товарна група 1005 "Кукурудза" має найбільші абсолютні значення експорту серед товарної групи код 10 у 2023 р. Щорічне зростання вартості між 2019 та 2023 р. становить 19%, цей показник корелює з 16% щорічного зростання світового імпорту за цей період. Частка у світовому експорті становить 25.8%, тобто чверть світового експорту кукурудзи припадає на США.

Для товарної групи "Бавовна" індекс *RCA* показав середнє значення 3.72: від мінімального значення 2.8 у 2014 р. до максимального – 4.7 у 2020 р. Згідно з даними щодо експортної спеціалізації встановлено, що експорт США за цією групою становить 35.6% світового експорту, при щорічних темпах зростання 4% за 2019–2023 рр. і відповідності до світових щорічних темпів зростання –6% (табл. 3).

Таблиця 3

Індикатори торгівлі експорту для товарної категорії 52 "Бавовна" за 2019–2023 рр.

Код	Найменування	Експортна вартість у 2023 р. (тис. дол. США)	Щорічне зростання вартості у 2019–2023 (%), річних	Річне зростання вартості у 2022–2023 (%), річних	Щорічне зростання світового імпорту у 2019–2023 (%), річних	Частка у світовому експорті (%)
–	Усі продукти	20 19 159 665	8	–2	8	8.7
–	Бавовна, загалом:	6 005 040	–			
520100	у т. ч.: бавовна некардована та нечесана	5 990 980	4	–34	6	35.8
520300	Бавовна, кард або гребінець	14 060	–24	–62	–2	6.5

Джерело: локалізовано автором з (*SITS, n. d.*), (*RCA index, 2024, July 31*).

Для товарної групи "Насіння та плоди олійних культур (включно з борошном)" середнє значення індексу *RCA* – 3.29, максимальнє ж становило 4.2 у 2014 р., мінімальнє – 2.5 у 2022 р. (*RCA index, 2024, July 31*). За даними щодо експортної спеціалізації встановлено, що експорт США за товарною групою 12 "Насіння та плоди олійних культур; різні зерна, насіння та фрукти; промислові або медичні" становить 22.8% світового експорту – при 10% щорічних темпів зростання для США за 2019–2023 рр. і відповідності до світових щорічних темпів зростання – 14% (*SITS, n. d.*).

Також слід зазначити товарну групу 1007 "Сорго зернове", що становить 52.8% у світовому експорті, при 26 % щорічних темпах зростання вартості між 2019–2023 рр. та 33% щорічного зростання світового імпорту між 2019–2023 рр. Якщо розглядати індекс *RCA* для категорії "Зернові, немелені (крім пшениці, рису, ячменю, кукурудзи)",

то його значення протягом 2013–2023 рр. також достатньо високе і коливається в межах 2 у 2013 р. – 5.1 у 2016 р., середнє значення становить 3.81.

Отже, варто простежити експортну спеціалізацію США за цими товарними групами з високою порівняльною перевагою.

Згідно з показником *RCA* порівняльна перевага "виявляється" відносними показниками експорту окремих категорій товарів. У науковій літературі індекс *RCA* використовується як індикатор експортного потенціалу країни. Передбачається, що він "розкриває" порівняльну перевагу країни за умови, що товарна структура торгівлі відображає міждержавні відмінності у відносних вартісних і нецінових факторах.

Під час торгівлі країна експортує ті товари, в яких має порівняльну перевагу. Так само вони імпортують продукцію, в якій мають порівняльний недолік. Теоретично структура торгівлі має відобразити модель порівняльних переваг країни.

Загалом товари, що мають значення індексу $RCA > 1$, знаходять своє відображення в експортній спеціалізації США (табл. 4).

Таблиця 4

Перелік товарів на двозначному рівні, експортованих США у 2023 р.

Код	Найменування групи товарів	Експортна вартість у 2023 р. (тис. дол. США)	Частка у світовому експорті (%)
	Всі продукти	2 019 159 665	8.7
27	Мінеральне паливо, нафтопродукти та продукти їх перегонки; бітумні речовини; мінерал...	323 170 542	10.2
84	Атомні реактори, котли, машини та механічні пристрої; його частини	233 942 179	9
85	Електричні машини та обладнання та їх частини; апарати для запису та відтворення звуку, телебачення...	198 923 130	5.9
99	Товари, в іншому місці не зазначені	180 677 293	28.8
87	Транспортні засоби, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частини та приладдя	153 073 542	8.1
90	Оптичні, фотографічні, кінематографічні, вимірвальні, контрольні, прецизійні, медичні чи хірургічні...	102 914 049	14.9
30	Фармацевтична продукція	98 096 142	11.4
39	Пластмаси та вироби з них	77 796 411	10.8
71	Натуральні або культивовані перли, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали...	76 673 320	8.9
29	Органічні хімікати	51 730 963	10.5
12	Насіння та плоди олійних культур; різні зерна, насіння та фрукти; промислові або медичні...	33 904 016	22.8
38	Різні хімічні продукти	30 869 208	11.6
73	Вироби з чавуну або сталі	25 142 694	6.5
10	Злаки	23 343 580	14.3
02	М'ясо та їстівні м'ясні субпродукти	21 807 490	13.6

Джерело: (SITS, n. d.).

Встановлено, що ТОП-5 за абсолютними значеннями щодо експорту США, є:

- мінеральне паливо, нафтопродукти та продукти їх перегонки; бітумні речовини; атомні реактори, котли, машини та механічні пристрої; його частини;
- електричні машини та обладнання та їх частини; апарати для запису та відтворення звуку, телебачення...;
- товари, в іншому місці не зазначені;
- транспортні засоби, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частини та приладдя.

Частку у світовому експорті ТОП-5 товарів, експортованих США у 2023 р., представлено на *рис. 4*.

Рис. 4. Частка у світовому експорті товарів, експортованих США у 2023 р., %

Джерело: (SITS, n. d.).

Дослідження зосередилося на товарах США з високим *RCA* як маркером експортної спеціалізації. Проте *RCA* є лише одним із численних інструментів аналізу торговельної діяльності. Економічна теорія, починаючи з праць Д. Рікардо, пропонує більш широкий спектр факторів, що впливають на зовнішню торгівлю, ніж просто порівняльні переваги.

Індекс *RCA*, що є відображенням фактичних торгових потоків, може спотворюватися через різноманітні державні втручання в економіку. Торговельні бар'єри, субсидії, квоти та інші політичні інструменти можуть штучно підвищувати або знижувати експорт певних товарів, відхиляючи фактичні торгові потоки від тих, які б склалися за умов чистої конкуренції. Ці спотворення можуть бути пов'язані з такими факторами, як захист внутрішнього ринку, стратегічні інтереси держави або підтримка певних галузей. Отже, високий індекс *RCA* може відображати не лише природні порівняльні переваги країни, але й результати активної державної політики (Saba & Shahid, 2022).

Створення ефективної торговельної політики в умовах глобалізації та мінливого світового порядку є складним завданням. Політичні рішення в цій сфері мають ґрунтуватися на всебічному аналізі, який враховує широкий спектр факторів, від економічних до геополітичних. Наукові дослідження й аналітична робота дають змогу краще зрозуміти наслідки різних торговельних політик та обрати оптимальні стратегії. Роль міжнародних організацій, як-от СОТ, полягає у тому, щоб забезпечити платформу для обміну знаннями та розробки спільних підходів до вирішення глобальних торговельних проблем.

Висновки

Дослідження підтверджує, що індекс виявлених порівняльних переваг (*RCA*), з практичного погляду, є корисним інструментом для первинного аналізу експортної спеціалізації країн. Однак його застосування потребує врахування низки обмежень, серед яких – вплив державної політики на економіку через тарифи, субсидії та квоти. Необхідно зважати, що *RCA* відображає лише фактичні торгові потоки і не враховує широкий спектр факторів, включно з технологічним рівнем, природними ресурсами, інвестиціями.

Розглянуто роль міжнародних організацій. Встановлено, що *WTO* публікує дослідження й аналітичні матеріали, які висвітлюють різні аспекти міжнародної торгівлі, де теорія порівняльних переваг використовується як теоретична основа. Адже такі міжнародні організації, як *WTO*, *ITC* відіграють важливу роль у координації торговельної політики й обміні досвідом між країнами. Вони сприяють розробленню спільних підходів до вирішення глобальних торговельних проблем. Важливим напрямом є забезпечення платформи для діалогу між урядами, бізнесом і громадянським суспільством.

У ході дослідження з використанням даних *UN-COMTRADE* про тризначну версію *SITC* для 971 групи товарів проаналізовано індекс виявлених порівняльних переваг за останні десять років у США. За підсумками аналізу підтверджено гіпотезу щодо залежності між високим індексом виявлених порівняльних переваг (*RCA*) за окремими товарними групами та експортною спеціалізацією країни. Результати дослідження підтверджують, що США мають високий ступінь спеціалізації на виробництві сировинних ресурсів (бавовна, зернові, кукурудза, насіння та плоди олійних культур, руди та концентрати дорогоцінних металів), енергоносіїв (зріджений пропан і бутан), зброї й амуніції. Для цих груп встановлено високий рівень показника *RCA*. Однак, з огляду на обмеження, які має індекс *RCA*, який не враховує такі фактори, як цінність доданої вартості, технологічна інтенсивність виробництва та зміни в часі, для більш повного розуміння структури експорту США необхідні подальші дослідження, які зважатимуть на ці фактори та внутрішні зв'язки між секторами економіки.

Теорія порівняльних переваг є важливим інструментом для розуміння міжнародної торгівлі, але вона не може бути єдиним критерієм для прийняття рішень у сфері торгової політики. Для розроблення ефективною стратегії необхідно враховувати широкий спектр факторів і використовувати комплексний підхід до аналізу.

Перспективою подальших наукових досліджень є виявлення можливостей розширення та покращання якісної структури національних порівняльних переваг з урахуванням фундаментальних економічних факторів. Аналіз змін *RCA* в часі для розуміння трендів в експортній спеціалізації буде доцільним для порівняння експортної спеціалізації різних країн з різним рівнем економічного розвитку й інституційної спроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCE

- Deardorff, Alan. (2017). Comparative Advantage in Digital Trade. *Working Papers Research Seminar in International Economics, University of Michigan*. <https://econpapers.repec.org/paper/miewpaper/664.htm>
- Ervani, Eva, Widodo, Tri, & Purnawan, Muhammad Edhie. (2019). Comparative Advantage and Trade Specialization of East Asian Countries: Do East Asian Countries Specialize on Product Groups with High Comparative Advantage? *International Business Research*, 12(2), 113–134. <https://doi.org/10.5539/ibr.v12n2p113>
- Imran, Alam, & Shahid, Ahmed. (2015). India–Saudi Arabia Bilateral Trade Relations: Recent Experiences and Future Opportunities. *International Journal of Economics and Empirical Research*, 3(7), 327–342. https://www.researchgate.net/publication/328420988_India-Saudi_Arabia_Bilateral_Trade_Relations_Recent_Experiences_and_Future_Opportunities
- Nicolini, Marcella. (2011). On the evolution of institutional comparative advantages. *Structural Change and Economic Dynamics*, 22(2), 162–172. <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2010.12.003>
- RCA index. (2024, July 31). *Revealed comparative advantage index, annual*. <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.RCA>
- Saba, Ismail, & Shahid, Ahmed. (2022). Static and dynamic RCA analysis of India and China in world economy. *International Studies of Economics*, 17(2), 228–260. https://www.researchgate.net/publication/362550042_Static_and_dynamic_RCA_analysis_of_India_and_China_in_world_economy
- SITS. (n. d.). *Statistics of International Trade in Services*. <http://comtrade.un.org/data>
- The Global Textile and Clothing Industry post the Agreement on Textiles and Clothing*. (2004). https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/discussion_papers5_e.pdf
- UNCTAD. (n. d.). *Revealed Comparative Advantage*. <https://unctadstat.unctad.org/EN/RcaRadar.html>
- WEF. (n. d.). *World Economic Forum*. <http://www.weforum.org/>
- WITS. (n. d.). *World Integrated Trade Solution*. <http://wits.worldbank.org>
- World Trade Organization. (n. d.). <https://www.wto.org/>
- Данілова, К. І. (2017). Спадщина Д. Рікардо у XXI столітті: теорія порівняльних переваг крізь призму історико-інституціонального аналізу. *Історія нар. госп-ва та екон. думки України*, (50), 172–192.
- Danilova, K. I., & Spadshchyna, D. (2017). Ricardo in the 21st century: the theory of comparative advantages through the prism of historical-institutional analysis. *History of national economy and economic opinion of Ukraine*, (50), 172–192.
- Зубрицький, А. І. (2015). Дослідження порівняльних переваг як бази експортного потенціалу економіки України. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 2(57), 61–70. Одеський національний економічний університет. <http://vsed.oneu.edu.ua/collections/2015/57/pdf/61-70.pdf>
- Zubrytskyi, A. I. (2015). Study of comparative advantages as a base of the export potential of the economy of Ukraine. *Bulletin of socio-economic research*, 2(57), 61–70. Odesa National University of Economics. <http://vsed.oneu.edu.ua/collections/2015/57/pdf/61-70.pdf>

Ковальська, Л. Л., & Речун, О. Ю. (2013). Теоретичні засади територіальної організації роздрібної торговельної мережі регіонів держави. <i>Економічні науки. Серія: Економічна теорія та економічна історія</i> , (10), 104–127.	Kovalska, L. L., & Rechun, O. Yu. (2013). Theoretical principles of the territorial organization of the retail trade network of the regions of the state. <i>Economic sciences. Series: Economic Theory and Economic History</i> , (10), 104–127.
Мелих, О. В. (2020). Протекціонізм у ЄС: вплив на ринкові відносини з країнами-партнерами. <i>Економічний аналіз</i> , 30(1), Ч. 2, С. 91–99.	Melykh, O. V. (2020). Protectionism in the EU: impact on market relations with partner countries. <i>Economic analysis</i> , 30(1), Part 2, С. 91–99.
Мельник, Т. (2008). Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. <i>Міжнародна економічна політика</i> , 1–2(8–9), 241–271. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Мер_2008_1-2_11	Melnyk, T. (2008). Ukraine's export potential: evaluation methodology and analysis. <i>International economic policy</i> , 1–2(8–9), 241–271. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Мер_2008_1-2_11
Почерніна, Н. В. (2017). Оцінка порівняльних переваг Запорізької області у зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією. У Л. В. Синяєва (Ред.), <i>Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)</i> , 2(34), 208–215. Вид-во Мелітопольська типографія "Люкс".	Pochernina, N. V. (2017). Evaluation of the comparative advantages of the Zaporizhzhia region in foreign trade in agro-food products. In L. V. Syniaieva (Ed.), <i>Collection of scientific papers of the Tavria State Agrotechnological University (Economic Sciences)</i> , 2(34), 208–215. Published by Melitopol Printing House "Lux".
Трохимець, О., Томарева-Патлахова, В., & Семенов, А. (2024). Цифрова економіка та трансформація традиційних індустрій: виклики та можливості інституціоналізації цифрової економіки. <i>Економіка та суспільство</i> , (59).	Trokhymets, O. & Tomareva-Patlakhova, V. & Semenov, A. (2024). Digital economy and transformation of traditional industries: challenges and opportunities of institutionalization of the digital economy. <i>Economy and society</i> , (59).
Хачатрян, В. В., & Осіпова, Л. В. (2022, Лютий). Аналіз розширення торговельного співробітництва України та ЄС. У <i>Підприємництво в умовах сучасних викликів: загрози, обмеження та можливості</i> (с. 107–109). Ірпінь.	Khachatryan, V. V., & Osipova, L. V. (2022, February). Analysis of the expansion of trade cooperation between Ukraine and the EU. In <i>Entrepreneurship in the conditions of modern challenges: threats, limitations and opportunities</i> (pp. 107–109). Irpin.
Хачатрян, В. В., & Стратійчук, В. М. (2023). Інноваційні підходи до формування міжнародної комунікаційної політики підприємства в кризових умовах. <i>Modeling the development of the economic</i> , (3), 38–44.	Khachatryan, V. V., & Stratiichuk, V. M. (2023). Innovative approaches to the formation of an enterprise's international communication policy in crisis conditions. <i>Modeling the development of the economy</i> , (3), 38–44.
Чернелевська, О. Л. (2012). Аналіз існуючих теорій конкурентних переваг країни. <i>Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу</i> , 3(24).	Chernelevska, O. L. (2012). Analysis of existing theories of the country's competitive advantages. <i>Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis</i> , 3(24).

Конфлікт інтересів: Автор заявляє, що не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автор працює в установі, яка структурно пов'язана з видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Автор не отримувала прямого фінансування для цього дослідження.

Мельничук О. Маркери експортної спеціалізації. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2024. № 5. С. 34-49. Серія. Економічні науки. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(136\)03](https://doi.org/10.31617/3.2024(136)03)

Надійшла до редакції 04.09.2024.

Отримано після доопрацювання 11.09.2024.

Прийнято до друку 17.09.2024.

Публікація онлайн 21.10.2024.